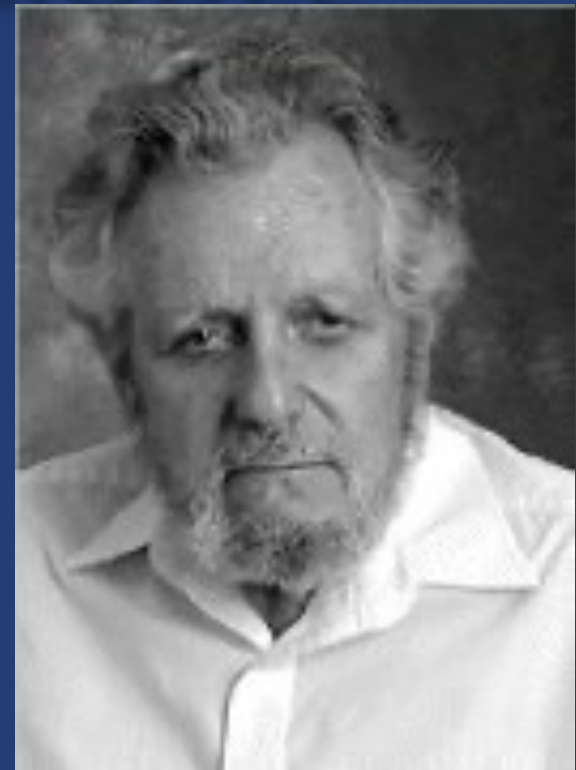

ALTERNATIVNI PETOFAKTORSKI MODEL

Marvin Zuckerman
(1928 – 2018)

Prva faza - koncept traženja senzacija

- ▣ 60-ih godina - istraživanja u oblasti senzorne deprivacije

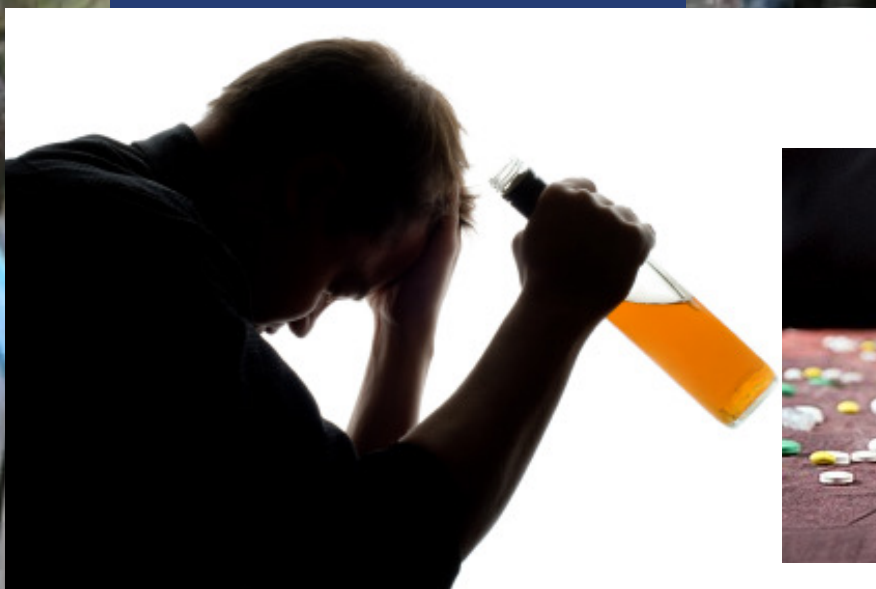
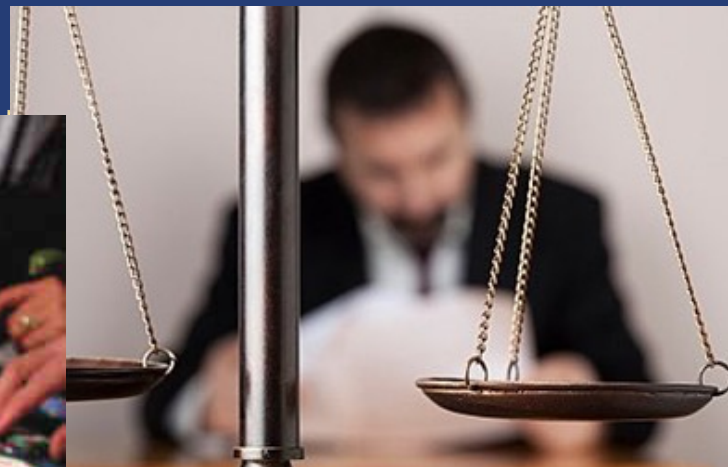
postojanje velikih razlika u individualnim reakcijama ispitanika nisu se mogle objasniti samo efektima eksperimentalne manipulacije

Zakerman je formulisao teoriju o postojanju individualnih razlika u osnovama optimalnog nivoa stimulacije ili uzbuđenja

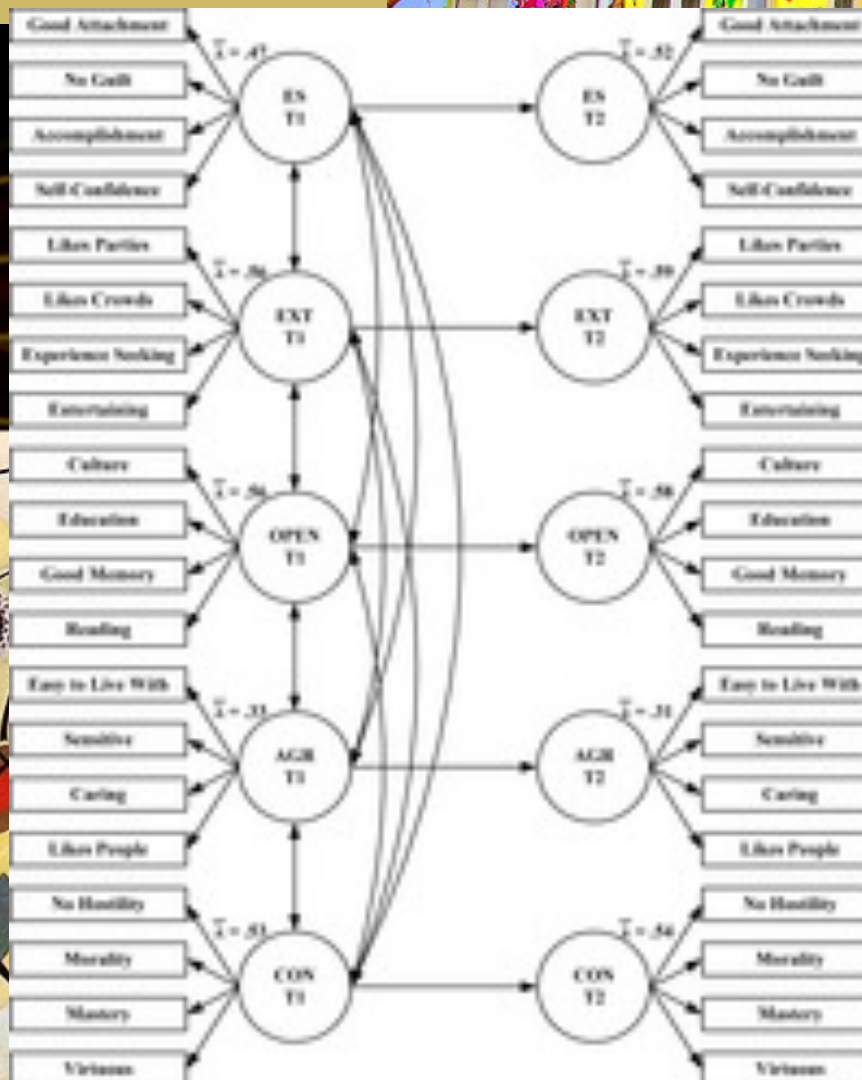
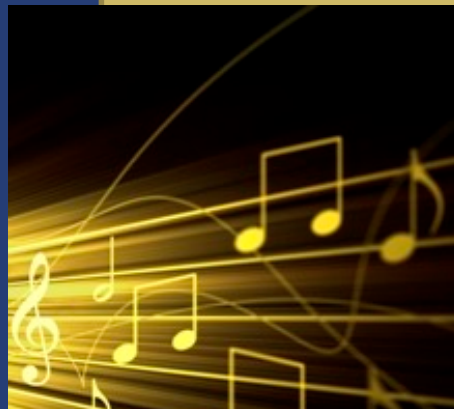
Karakteristike traženja senzacija

i
a
i

Karakteristike t

Rezultati istraživanja

- ▣ Traženje senzacija pokazuje visoku povezanost sa antisocijalnim ponašanjem, antisocijalnim tipom ličnosti i zloupotrebom raznih supstanci, a nisku ili nikakvu povezanost sa neurotičnim ili anksioznim poremećajima ličnosti
- ▣ I traganje za senzacijama i impulsivnost izraženiji kod narkomana, delinkvenata i psihopata nego kod normativnog uzorka
- ▣ U novijim verzijama instrumenata artikulisana je dimenzija koja obuhvata oba fenomena i imenovana je kao impulsivno traženje senzacija

Sensation seeking scale

- ▣ Traženje uzbuđenja i avantura
- ▣ Traženje iskustva
- ▣ Dezinhibicija
- ▣ Osetljivost na dosadu

A. Skijanje niz strmu padinu je dobar način da se završi na štakama.

B. Uživao bih u brzom skijanju niz strmu padinu.

A. Nemam strpljenja za glupe i dosadne osobe.

B. Uvek pronađem nešto interesantno kod svakog s kim razgovaram.

DRUGA FAZA - ALTERNATIVNI PETOFAKTORSKI MODEL LIČNOSTI

Osnovne pretpostavke

▣ Koje su osnovne dimenzije ličnosti?

Kriterijumi:

1. Moraju biti pouzdano identifikovane primenom različitih metoda, na uzorcima različitog pola, starosti i kultura.
2. Moraju ispoljavati osrednju heritabilnost.
3. Osnovne dimenzije ličnosti moraju se identifikovati kod ostalih životinjskih vrsta, posebno kod onih koje su socijalno organizovane.
4. Sa bazičnim dimenzijama ličnosti povezani su značajni biološki markeri.

Razvoj modela

- ▣ racionalni pristup prilikom konstrukcije instrumenta, koji se zasnivao na prethodno opisana osnovna četiri principa
- ▣ Emotionality, Activity, Sociability Inventory, Buss & Plomin, 1984
- ▣ EPQ-a (Eysenck & Eysenck, 1975)
- ▣ PRF (Jackson, 1974)
- ▣ Sensation seeking scale (Zuckerman, 1978)

Inicijalno istraživanje

- ▣ 46 skala je primenjeno na uzorku od 271 studenta i nije dobijena jasna podrška za pretpostavljeno devetofaktorsko rešenje
- ▣ Smisljena i interpretabilna rešenja bila su trofaktorsko, petofaktorsko i sedmofaktorsko.
- ▣ Najvažniji rezultat - pravljenje distinkcije između socijabilnosti i aktiviteta, koji su uobičajeno do tada predstavljali sastavne delove šire dimenzije ekstraverzija.

Zuckerman Kuhlman Personality Questionnaire - ZKPQ

- ▣ Kriterijumi za odabir ajema:
 - a) ajtemi su morali imati visoka zasićenja na jednom faktoru, uz niska zasićenja na ostalim faktorima
 - b) ajtemi su morali imati nisku korelaciju sa primenjenom skalom socijalne poželjnosti
 - c) izbačeni su nejasni ajtemi i ajtemi koji se već nalaze u postojećim upitnicima za procenu ličnosti

Dimenzije modela

1. Aktivitet (ACT).

2. Agresivnost

3. Impulsivnost

4. Neuroticizam

5. Socijalnost

potreba za generalnom aktivnošću,
kao i nestrpljivost i uznemirenost
u situacijama u kojima ne postoji mogućnost

ifestuju
lovima,

tendencije ka verbalnoj agresivnosti

uvr

emocionalna
napetost, z
obsesivna
osetljivost

uživanje u zabavama i velikom broju prijatelja
netolerancija na socijalnu izolaciju
kod ekstroverata
i sklonost ka usamljenim aktivnostima
kod introverta

**DIMEZIJE LIČNOSTI U KONTEKSTU
POČETNIH PRETPOSTAVKI
ALTERNATIVNOG
PETOFAKTORSKOG MODELA**

Različite metode i uzorci

- ▣ Alternativni petofaktorski model ličnosti operacionalizovan upitnikom ZKPQ validiran je u različitim kulturama, kao što su nemačka (Angleitner et al., 2004) kineska (Wu et al., 2000 prema Joireman & Kuhlman, 2004), španska (Aluja et al., 2002).
- ▣ Pouzdanost pojedinih subskala instrumenta kreće se od 0,68 do 81.

Impulsivno traženje senzacija

uzorak	AS	SD
SAD	5.99	2.553
French	5.44	2.681
German	3.94	2.580
Spanish	6.01	2.557
Serbian	5.31	2.52

Neuroticizam/Anksioznost

uzorak	AS	SD
SAD	4.64	2.895
French	4.44	3.028
German	4.25	3.017
Spanish	4.02	2.753
Serbian	4.08	2.75

Agresivnost

uzorak	AS	SD
SAD	5.47	2.556
French	4.72	2.442
German	4.79	2.301
Spanish	4.86	2.416
Serbian	4.50	2.34

Aktivitet

uzorak	AS	SD
SAD	4.15	2.597
French	3.76	2.598
German	4.81	2.773
Spanish	4.89	2.836
Serbian	5.20	2.69

Socijabilnost

uzorak	AS	SD
SAD	6.46	2.529
French	5.67	2.419
German	5.28	2.345
Spanish	6.52	2.489
Serbian	5.67	2.47

- ▣ osobe koje ispoljavaju sklonost ka zloupotrebi alkohola i droga postižu više skorove na dimenzijama impulsivno traženje senzacija, anksioznost i agresivnost, a niže na dimenzijama socijabilnost i aktivitet
- ▣ dimenzije modela - značajni prediktori različitih psihijatrijskih simptoma, kao što su depresivnost i suicidalne tendencije

Heritabilnost

- ▣ dimenzije alternativnog petofaktorskog modela imaju jaku biološku osnovu - indeksi heritabilnosti kreću se od 0,43 do 0,51
- ▣ blizanačka studija u našoj zemlji

AKTIVITET: -0,016

AGRESIVNOST: 0,622

SOCIJABILNOST: 0,188

IMPULSIVNO TRAŽENJE SENZACIJA: 0,306

ANKSIOZNOST: 0,732

Univariate genetic analyses of the ZKPQ-50-CC subscales: full models

		Fit			Parameters estimate			
		χ^2			a^2	c^2	d^2	e^2
Act	ACE	1.084	-4.916	0	0.50	0	-	0.50
		p = 0.781						
Agg-Host	ADE	0.751	-5.249	0	0	-	0.49	0.46
		p = 0.861						
Sy	ACE	2.272	-3.728	0.031	0.41	0.15	-	0.44
		p = 0.518						
ImpSS	ACE	1.16	-4.84	0	0.31	0.20	-	0.49
		p = 0.763						
N-Anx	ADE	5.483	-0.517	0.148	0.33	-	0.33	0.33
		p = 0.14						

Istraživanja sa životinjama

Istraživanja sa životinjama

▣ Chamove, Eysenck & Harlow, 1972

posmatrane ponašanje četiri majmuna u kavezu

iznenada u kavezu pojavio se drugi majmun

majmun reagovao agresivno (slog

majmun

u jednoj fazi majmuni su se odvijali sa

nepoznatim majmunom, a u

drugoj fazi majmuni su se postavili

stavljani

istraživan

**Faktor agresivnosti/hostilnosti –
neprijateljski kontakt, udaranje ili
preteće ponašanje**

Ellison, 1977

- ▣ Pacovi su bili podijeljeni u različita monokulturna i socijalna okruženja i u novu okruženje su se ponašali različito.
- ▣ Proučeno je ponašanje u novom okruženju i u okruženju u kojem su bili rođeni.
- ▣ Grupni pacovi koji su bili socijalizirani u poznatim grupama manifestovali su nesocijalnost.
- ▣ Grupni pacovi koji su bili socijalizirani u poznatim grupama manifestovali nesocijalnost u OF okruženju je bila neustrašiva i veoma aktivna.

- ▣ Ne postoji dovoljno jaka veza između aktivnosti u OF okruženju i socijabilnosti
- ▣ S obzirom da je socijabilnost jedna od osnovnih odlika ekstraverzije, implikacije ovih rezultata su da je za reagovanje u novim situacijama verovatno zadužen neki drugi domen ličnosti.
- ▣ U Zakermanovom modelu to je dimenzija impulsivno traženje senzacija.

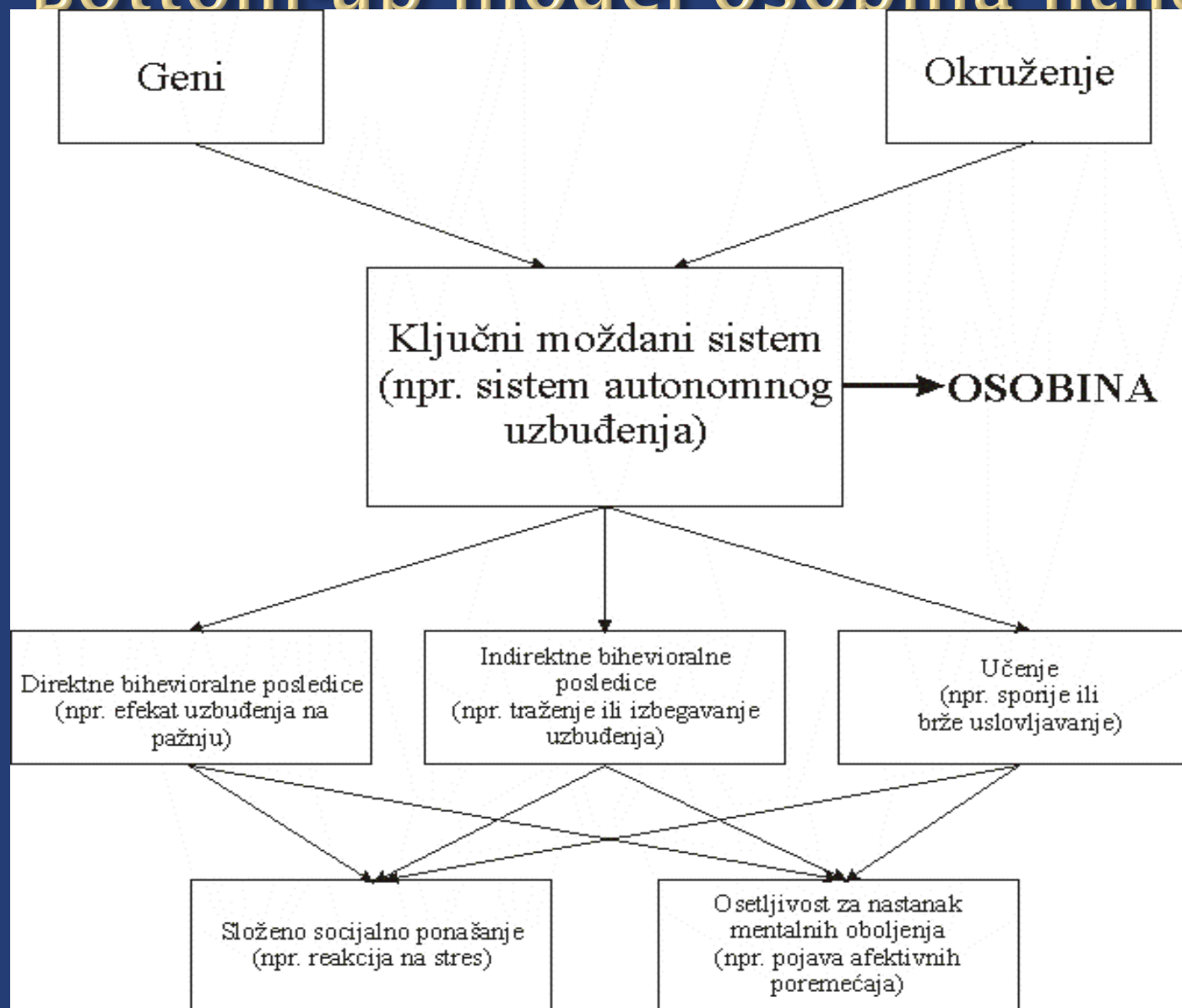
File & Hyde, 1978 - anksioznost

- ▣ Socijalni kontakt sa drugim pacovima procenjivan je u četiri uslova, rangirana od poznatog okruženja, do potpuno nepoznatog
- ▣ Prethodno iskustvo u okruženju i osvetljenost prostora su varirani u sva četiri uslova
- ▣ Socijalni kontakti su se linearno povećavali kroz četiri stepena povećanja nepoznatog okruženja.
- ▣ Anksiolitici i alkohol su redukovali efekte nepoznatosti situacije na socijalnu interakciju.

Biološki markeri osobina

- ▣ "Da li emocionalne reakcije predstavljaju okidač za autonomne reakcije, ili pojedini obrasci fiziološkog uzbuđenja vode identifikaciji, odnosno, prepoznavanju, određenih emocionalnih stanja?"
- ▣ Fiziološka istraživanja koja dominiraju poslednjih decenija usmerena su pretežno na potvrdu stava u kom se primat daje fiziološkim procesima
- ▣ Ispitivanje relacija između moždane aktivnosti i bazičnih osobina ličnosti i ispitivanje relacija između hormonalne aktivnosti, aktivnosti neurotransmitera i bazičnih dimenzija ličnosti.

Bottom-up model osobina ličnosti

Zakermanov psihološki model

BAZICNE OSOBINE

CRTE

KOGNITIVNO-
BIHEVIORALNI NIVO

EMOCIJE

PSIHOFIZIOLOGIJA

NEUROTRANSMITERI

GENOTIP

**Prvi nivo – psihometrijski
operacionalizovane osobine**

**Drugi nivo – naviknute kognitivne
reakcije u određenim situacijama**

Treći nivo – učenje i uslovljavanje

**Četvrti nivo – razlike u
kortikalnoj fiziologiji**

Peti nivo – biohemijski sistemi

**Šesti nivo – neurološki sistemi
koji leže u osnovi neurotransmitera**

**Sedmi nivo – genetska osnova
pojedinih osobina**

BZ receptori antagonisti

MODEL BIOSOCIJALNOG UČENJA

Robert Cloninger

Originalni Model biosocijalnog učenja

- ▣ traženje novina (Novelty Seeking),
- ▣ izbegavanje (Avoidance) i
- ▣ zavisnost (Dependence).

Tendencija da se reaguje na nagrade i održava ponašanje koje je prethodno povezano sa nagradom, ili ublažavanjem kazne.

Osobe sa visokim skorovima su sentimentalne, srdačne, privržene, ali mogu biti i zavisne od drugih.

ve, umorne.

Novelty seeking

- ▣ Istraživačko uzbudenje – rigidnost
- ▣ Impulsivnost – promišljanje
- ▣ Ekstravagancija - uzdržanost
- ▣ Neurednost - disciplinovanost

Harm Avoidance

- ▣ Anticipatorna briga – optimizam
- ▣ Strah od neizvesnosti – sigurnost
- ▣ Stidljivost – druželjubivost
- ▣ Umor i astenija - energičnost

Reward Dependence

- ▣ Sentimentalnost – neseťljivost
- ▣ Srdačnost – povučenost
- ▣ Privrženost – ravnodušnost
- ▣ Zavisnost - nezavisnost

- ▣ Nedavno je Klonindžer revidirao model, koji sada uključuje četiri dimenzije temperamenta.
- ▣ Osnovnim dimenzijama dodao je *istrajnost* (*Persistence*), koja je originalno predstavljala subskalu zavisnosti od nagrade, ali noviji empirijski nalazi ukazuju da ona može egzistirati kao odvojena dimenzija ličnosti.

Istrajnost

- ▣ Predstavlja istrajnost uprkos frustraciji i zamoru.
- ▣ Marljivost, istrajnost, ambicioznost ponekad i iznad mogućnosti, upornost i perfekcija karakterišu osobe sa visokim skorovima na ovoj dimenziji.

Karakter

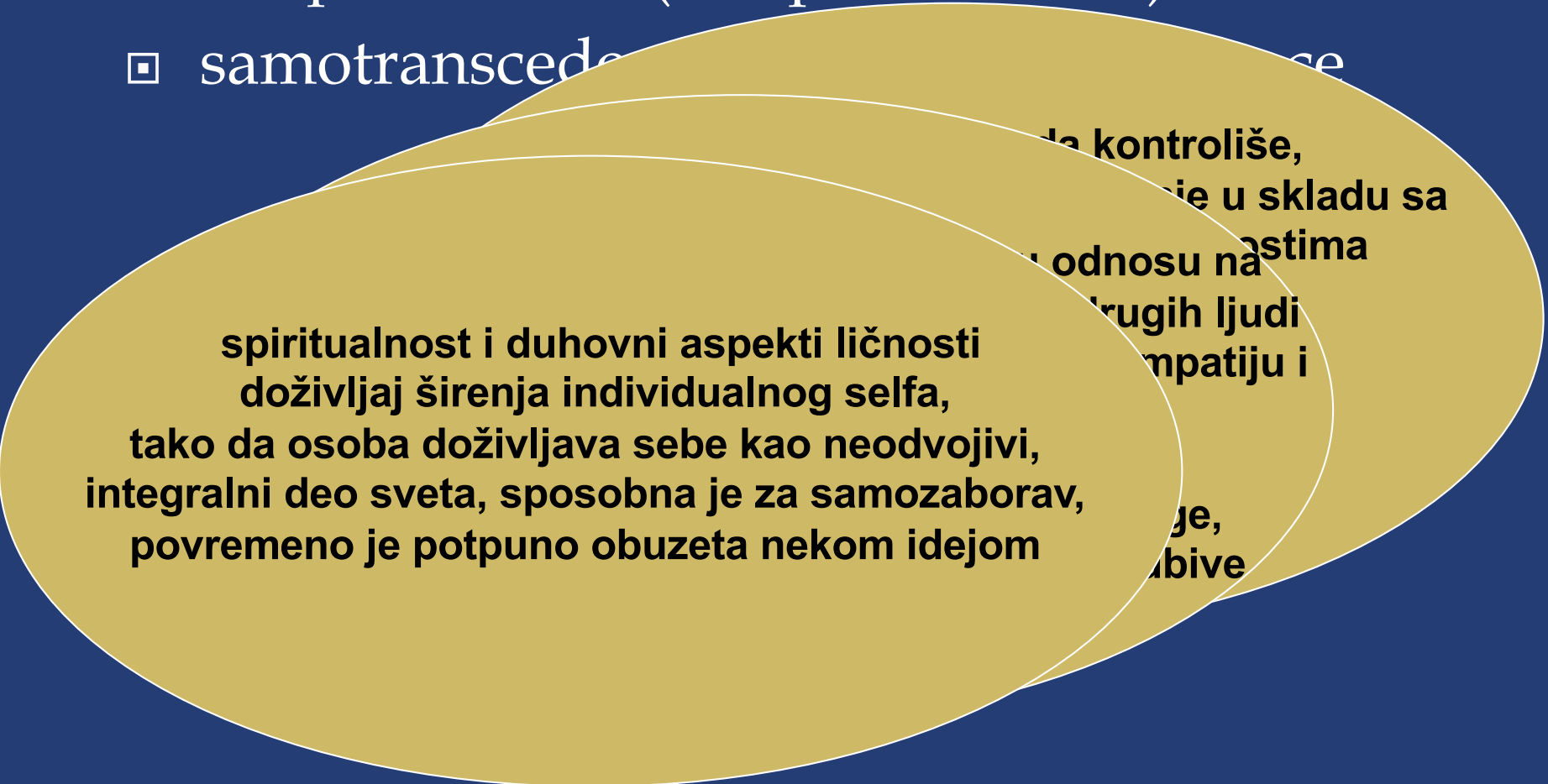
- ▣ Koncept karaktera razvijen je kao sinteza različitih teorijskih koncepata o kognitivnom i socijalnom razvoju, koncepata iz humanističke i transpersonalne psihologije i empirijskih podataka.
- ▣ Karakterne crte nastale su kroz procese socijalnog učenja, ali na naslednim temperamentalnim osnovama i razvijaju se kasnije

- ▣ Interakcija između self-koncepta i primarnih emocija generiše kompleksniji sistem sekundarnih emocija kao što su stid, ponos, empatija.
- ▣ Ove emocije povratno motivišu dalji razvoj karaktera i optimiziraju individualnu adaptaciju.
- ▣ Može se reći da razvoj karaktera predstavlja nelinearna fukcija temperamenta, porodičnih i kulturoloških uticaja i slučajnih životnih okolnosti i događaja.

- ▣ Tri dimenzije karaktera predstavljaju tri aspekta self-koncepta, odnosno
- ▣ osobe kao autonomne individue,
- ▣ kao integralnog dela društvene zajednice I
- ▣ kao integralnog dela univerzuma.

Dimenzije karaktera

- ▣ samousmerenost (Self-directedness)
- ▣ kooperativnost (Cooperativeness)
- ▣ samotranscendencija (Self-transcendence)

**spiritualnost i duhovni aspekti ličnosti
doživljaj širenja individualnog selfa,
tako da osoba doživljava sebe kao neodvojivi,
integralni deo sveta, sposobna je za samozaborav,
povremeno je potpuno obuzeta nekom idejom**

**...da kontroliše,
...je u skladu sa
...odnosu na
...drugih ljudi
...mpatiju i
...ge,
...bive**

Persistence

- ▣ Spremnost za ulaganje navora – lenjost
- ▣ Revnosno radi – razmaženost
- ▣ Ambiciozan – Ispod mogućnosti
- ▣ Perfekcionizam - pragmatizam

Self-directedness

- ▣ Odgovornost – okrivljanje
- ▣ Svrhovitost – besciljnost
- ▣ Snalažljivost – apatija
- ▣ Samoprihvatanja – samoodbacivanje
- ▣ Skladnost navika - nesklad

Cooperativeness

- ▣ Prihvatanje drugih – netolerantnost
- ▣ Empatija – nezainteresovanost
- ▣ Predusretljivost – nespremnost da pomogne
- ▣ Saosećajnost – osvetoljubivost
- ▣ Nesebičan - sebičan

Self-transcendence

- ▣ Samozaborav – samosvest
- ▣ Transpersonalna identifikacija – samoizolacija
- ▣ Spiritualno prihvatanje - materijalizam

- ▣ Klonindžer je pretpostavio da karakter u manjoj meri zavisi od naslednih faktora nego temperament i da se razvija u kasnijim fazama razvoja ličnosti.

- ▣ Neka istraživanja su pokazala da, iako Klonindžerov model ima veliku heuristinu vrednost u proceni ličnosti i poremećaja ličnosti, ipak ne uspeva adekvatno da operacionalizuje koncepte koje sadrži, jer poseduje nisku konstrukt validnost.

Genetska osnova

- ▣ Traženje novina – DRD4
- ▣ Duže alele – neefikasnost u razgradnji dopamina – deficit dopamina – traženje novina ima funkciju povećanja nivoa dopamina
- ▣ Osobe sa dužim alelima – viši skorovi na dimenziji Traženje novina

Ali.....

- ▣ Mali deo varijanse dimenzije traženje novina (5%)
- ▣ Razlozi?
- ▣ Možda neadekvatna upitnička operacionalizacija

Poremećaji ličnosti

- ▣ Osnova svih poremećaja ličnosti – niska samousmerenost
- ▣ Najčešće i niski skorovi na Kooperativnosti
- ▣ Klaster antisocijalnih – Traženje novina
- ▣ Klaster anksioznih – Izbegavanje povreda
- ▣ Klaster ekscentričnih – Niska zavisnost od nagrade